



2017-09-27  
Dnr: S2017/02040/FST

Till:  
Socialdepartementet  
s.registrator@regeringskansliet.se  
s.fst@regeringskansliet.se

## Yttrande över slutbetänkandet Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg för äldre, SOU 2017:21

Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) och Sveriges Dövas Pensionärsförbund (SDP) lämnar synpunkter i ett gemensamt remissvar angående slutbetänkandet av utredningen om nationell kvalitetsplan för äldreomsorgen.

SDR arbetar för dövas och teckenspråkigas mänskliga och demokratiska rättigheter, samt driver på utvecklingen mot ett samhälle där teckenspråk har en självklar plats. SDP arbetar för teckenspråkiga döva pensionärers sociala och kulturella intressen. I vårt remissvar baserar vi våra argument bland annat på FN:s konvention om mänskliga rättigheter, FN:s konvention för personer med funktionsnedsättning och Språklagen.

### Sammanfattning

SDR och SDP välkomnar utredningen om hur framtida insatser inom äldreomsorgen ska säkra utvecklingen till en jämlik äldreomsorg.

Utredningen betonar det personliga och professionella mötet mellan personal och den äldre personen. Mötet ska baseras på en människosyn som hävdar alla människors lika värde, varje människas rätt att bestämma över sig själv och bli bemött med respekt.

Det låter självklart för alla, men äldre dövas upplevelser och erfarenhet av äldreomsorgen är tyvärr inte överensstämmande med den bilden. Slutrapporten "Valfrihet och värdighet saknas hos äldre döva!"<sup>1</sup> av SDP i samverkan med SDR visar att äldre döva har mycket sämre siffror i frågor om hälsa och tillgänglighet. Erbjuds inte möjligheten till direkt kommunikation på teckenspråk med vårdpersonal uppstår tvivel, osäkerhet och brist på tillit hos den äldre döve. Ett slående exempel är frågan om hur många av äldre som drabbas av oro och nedstämdhet så påvisar slutbetänkandet på generella siffror att 5–10% av alla äldre drabbas av dessa symptom. I slutrapporten som fokuserar på äldre döva var siffran 25%.<sup>2</sup>

Vi är positiva till att utredningen lyft en del viktiga punkter som berör äldre döva. Bland annat betonar utredningen i sitt förslag om hur kommunerna ska informera äldre om eventuellt förändrade boendeformer att informationen måste också ske på svenskt teckenspråk. Utredningen lyfter också upp i kapitlet om god kompetensförsörjning att kompetens om svenskt teckenspråk och dövkultur behöver beaktas och säkerställas i framtiden.

---

<sup>1</sup> Martinell, Birgitta (2010)

<sup>2</sup> Ibid, s. 10

I utredningen saknar vi tyvärr konkreta lösningar och åtgärder till dem hinder äldre döva står inför. Utredningen lyfter behovet om särskilt boende, utökade sociala insatser och språk- och kulturkompetens för att motverka ensamheten och utanförskapet. Allt landar på att socialstyrelsen föreslås att få i uppdrag att undersöka hur det är generellt sett. Det tar tid och äldre döva riskeras att marginaliseras bort. Vi kan redan idag konstatera att många äldre döva känner otrygghet när hemtjänsten, som inte behärskar teckenspråk, kommer hem till dem. Vi ser också alltför många fall där äldre döva placeras ensamma på äldreboende utan andra att samtala med på teckenspråk och har ingen eller begränsad kommunikation med personal. Information går förbi många äldre döva eftersom de inte har den direkta kommunikationen med olika aktörer.

I Malmö stad och Göteborgs stad finns äldrevägledare som resurs för äldre döva. De har liknande arbetssätt som slutbetänkandet nämner i kapitel 10 om sammanhållen vård och omsorg, där man tar upp äldrelotsar som exempel på brobyggare mellan äldre personer och de olika möjligheter som finns inom vård och omsorg för äldre. Äldrevägledarna är teckenspråkiga med dövkompetens och kan därmed lättare se vilka behov och förutsättningar den enskilda äldre döve har istället för att förlita sig biståndshandläggare utan dem kunskaper äldre döva behöver. Vi menar att äldrevägledare behövs säkerställas att alla äldre döva kan erbjudas en sådan.

Vi vill se en nationell eller regional samordning för äldre döva. I och med att äldre döva är en liten minoritetsgrupp, blir förutsättningarna för god kompetensförsörjning, korrekt information och särskilda boendeformer väldigt varierande i kommunerna. Vissa kommuner har förutsättningar, oftast i de större där många äldre döva bor, men flesta kommuner klarar inte av att bemöta äldre dövas behov. Möjlighet till samverkan mellan kommuner för att tillgodose äldre dövas behov är obefintligt på grund av det kommunala självstyret och det måste brytas för att underlätta äldre dövas situation.

Det är oacceptabelt att frågan om ett värdigt slutskede av sitt liv äldre döva ska avgöras på var man bor.

## **SDR och SDP:s yttranden om förslagen i betänkandet**

### **6.9**

#### **Stärka kvaliteten**

SDR och SDP delar utredarens bedömning vilka utgångspunkter kring hur kvaliteten ska stärkas.

Det är av oerhörd stor vikt att den äldre ska känna sig delaktig kring besluten som tas samt ha självbestämmande över sitt liv. För många äldre döva har många beslut tagits åt dem utan deras delaktighet på grund majoritetssamhällets tro på att de vet bättre. Många har också blivit stigmatiserade av synsättet och har svårt att hävda sina rättigheter dels på grund av okunskap i samhället och dels på grund av brister i samhället att inte erbjuda möjlighet att informera på deras första språk – svenskt teckenspråk. Med anledning av bristande kommunikation uppstår tvivel och brist på tillit vilket gör att många äldre döva drar sig för att ta kontakt med vården och omsorgen.<sup>3</sup>

Därför är det avgörande att äldre döva får information och möjlighet till delaktighet till beslut på deras modersmål – svenskt teckenspråk.

---

<sup>3</sup> Ibid, s. 11

## 8.4

### Framtida krav på yrkeskompetens

SDR och SDP delar utredarens bedömning om framtida krav på yrkeskompetens.

Vi är positiva till att utredaren lyfter upp specifika kompetenser som teckenspråks- och dövkompetens som ett exempel på språk- och kulturkompetens. Vi saknar dock konkreta åtgärder att säkerställa dessa kompetenser i det framtida kompetensförsörjningsarbetet. Att önska dessa kompetenser hos framtida personal inom äldreomsorgen räcker inte, utan det måste finnas tydliga incitament, bland annat att det ska finnas teckenspråkig omsorg i kommunerna, att få döva och teckenspråkskunniga att utbilda sig till att jobba inom äldreomsorgen.

## 8.12

### Nya krav och bättre förutsättningar för enhetschefer

SDR och SDP tillstyrker utredarens förslag om utbildning och reglerade krav på enhetschefer som ansvarar för kommunalt finansierad vård och omsorg om äldre personer.

Vi vill också poängtera att det inte bara handlar om att personal som jobbar direkt med äldre döva ska ha teckenspråks- och dövkompetens. Det är också av stor väsentlighet att enhetschefer besitter dessa kompetenser när det gäller att leda verksamhet som berör äldre döva.

## 9.2

### Hälsofrämjande och förebyggande insatser

SDR och SDP delar utredarens bedömning att hälsofrämjande och förebyggande insatser är viktiga för äldre personer.

Av enkätundersökningen som Martinell gjorde i sin slutrapport kan vi konstatera att många äldre döva drar sig för att ta kontakt med vården på grund av flera omständigheter. Det kan bland annat vara otillgänglighet med talsvar, svårigheter att boka teckenspråkstolk och för många äldre döva att man inte vill ställa till besvär. Många står ut med smärtan istället och väntar in en regelbunden kallelse via brev.<sup>4</sup> Det är inte ett värdigt liv för äldre döva.

Det pågår många friskvårdande insatser av civilsamhället som riktar sig till äldre människor. Äldre döva missas och därför är det viktigt att ge stimulans och incitament till hälsofrämjande insatser riktade till äldre döva.

## 9.3

### Förebygga risker

SDR och SDP delar utredarens bedömning om att upprätta ett nationellt kompetenscentrum för äldre personer och psykisk hälsa.

Eftersom äldre döva har en större riskfaktor att drabbas av psykisk ohälsa än andra jämförbara grupper, så är det av största vikt att undersöka och följa upp hur äldre dövas psykiska hälsa är. Döva och framför allt äldre döva är en liten grupp som lätt glöms bort. Därför vidhåller vi att en nationell samordning eller ett nationellt kompetenscentrum för just döva skulle vara oerhört betydelsefullt. Just frågan om hälsofrämjande insatser för att förebygga de förhöjda riskerna för döva och speciellt äldre döva skulle vara ett viktigt område för ett upprättat kompetenscentrum.

---

<sup>4</sup> Ibid, s. 24-25

## 9.8

### Rehabilitering och habilitering för personer med tidigare funktionsnedsättningar

SDR och SDP tillstyrker förslaget att Myndigheten för delaktighet ska få i uppdrag att kartlägga levnadsförhållanden och livssituation för äldre personer med funktionsnedsättning.

Tidigare undersökning har visat att en djupare kartläggning hur äldre dövas levnadsförhållanden och livssituation är nödvändig.

## 10.3

### Samordning – vägen till sammanhållen vård och omsorg?

SDR och SDP tillstyrker utredningens förslag om att göra en uppföljning och utvärdering av hur samordnad individuell plan (SIP) används.

Vad vi framför allt vill se att det ska inrättas regionala äldrevägledare för äldre döva som en del i arbetet med SIP. Äldrevägledare fungerar som en brobyggare mellan den äldre döve och de olika serviceinstanserna. Det innebär att den äldre döve försäkras om att korrekt information når fram och får hjälp med olika frågor som ansökan till hemtjänst, äldreboende och hjälpa till i möten med bland annat biståndshandläggare. Den här modellen används i Malmö och Göteborg med positivt utslag.

Varje kommun har inte de förutsättningarna att bemöta behovet av äldrevägledare. Därför behövs det regionala äldrevägledare som kan hjälpa till att även äldre döva får ett korrekt bemötande utifrån deras villkor.

## 12.3

### Tekniken

SDR och SDP delar utredarens bedömning att det krävs samverkan mellan kommunens och landstingets hjälpmedelsverksamhet i och med det nära sambandet mellan hjälpmedel och välfärdsteknik.

Många av våra medlemmar hamnar i kläm när de efterfrågar visuella hjälpmedel som ska underlätta deras vardag. Det kan vara visuella trygghetslarm, porttelefon med kamera, bildtelefon och liknande. Eftersom det i många fall inte ingår i det standardiserade utbudet blir det ofta en diskussion mellan kommun och landsting om vem som ska finansiera dessa hjälpmedel. Det krävs också korrekt information på svenskt teckenspråk till äldre döva som behöver veta vilka rättigheter de har för att kunna önska sig olika typer av hjälpmedel. Därför är det angeläget med regionala äldrevägledare.

## 13.3

### Särskilda boendeformer för äldre

SDR och SDP tillstyrker utredningens förslag om att undersöka skillnaderna mellan kommunerna gällande riktlinjer och tillämpning för att bevilja bistånd till särskilt boende.

Vi har under många år uppmärksammat ansvariga att det kommunala självstyret ställer till för äldre döva. Att få tillgång till seniorbostäder eller möjlighet att bo i ett särskilt boende där majoriteten kan kommunicera på samma språk, svenskt teckenspråk, är en av grundförutsättningarna för ett värdigt slutskede av sitt liv.

Många kommuner kan inte möta det behovet av förklarliga skäl. Äldre döva är en liten grupp och det är dels ekonomiskt problematiskt och dels inte tillräckligt med underlag av äldre döva för

många kommuner att finansiera ett äldreboende eller avdelning för just bara döva och teckenspråkiga. Däremot borde det finnas ekonomiska möjligheter till regionala upptagningsområden. Kommungränserna måste rivas i det avseendet för att möjliggöra förutsättningarna till särskilda boenden för äldre döva.

I Malmö och Göteborg kommun finns varsin avdelning på ett respektive äldreboende som riktar sig mot teckenspråkiga. I Stockholm stad har man insett problemen eftersom stadsdelarna var för sig inte hade möjligheterna att bemöta behovet och kommit fram efter en utredning att föreslå ett profilboende för döva och dövblinda. I Örebro kommun har man precis börjat bygga ett nytt äldreboende där en avdelning ska ha för avsikt att ta emot teckenspråkiga. Majoriteten av kommunerna kan inte erbjuda teckenspråkiga äldreboenden. Många äldre döva som bor i dessa kommuner har således inga möjligheter att få plats i ett teckenspråkigt äldreboende i sina hemkommuner. Äldre döva kan ansöka om att få plats i ett teckenspråkigt äldreboende i en annan kommun, men vår erfarenhet är att det är väldigt svårt samt att många kommuner anser sig kunna erbjuda liknande omsorg i sin egen kommun. Exempelvis menar de att det fungerar bra med skrivna lappar, läppavläsning och enkla stödtecken som kommunikation. Det menar vi är att beröva äldre dövas rätt till god hälsa och en vård på lika villkor precis som övriga befolkningen och de döms till social och språklig isolering.

Därför behövs en noggrann utredning om hur det kommunala självstyret kan förhindra äldre dövas möjligheter till att få tillgång till teckenspråkiga äldreboenden och förslag på konkreta åtgärder som möjliggör äldre dövas rättigheter till teckenspråkiga äldreboenden.

#### **13.4 Sociala insatser**

SDR och SDP tillstyrker förslaget om att Socialstyrelsen följer upp hur utsträckningen ser ut i kommunernas stöd i form av dagverksamhet och öppna verksamheter.

Idag är det i stort sett obefintligt med utbud i kommunernas dagverksamhet som riktar sig mot äldre döva. Många dövföreningar anordnar regelbundna träffar för äldre döva för att kunna träffas och umgås. För en del av dem, den enda möjligheten att vara i en teckenspråkig miljö som kanske ligger i en annan kommun än hemkommunen. För att ta sig dit krävs ibland färdtjänst eller riksfärdtjänst och där kan kommunernas färdtjänstregler eller riksfärdtjänstlagen förhindra möjligheten att ta sig till dövföreningen beroende på vilken kommun den äldre döve bor i och begränsas än mer i sina möjligheter att få tillgång till teckenspråkigt umgänge.

Därför behövs också en översyn kring färdtjänstregler och riksfärdtjänstlagen för att underlätta möjligheterna för äldre döva att träffa varandra.

#### **13.8 Information och stöd till äldre personer om boende på äldre dagar**

SDR och SDP tillstyrker förslaget att ge Socialstyrelsen i uppdrag att följa upp hur kommunerna arbetar med information och stöd till äldre om alternativa boendeformer.

Vi är positiva till att utredningen betonar att informationen och stödet måste också vara tillgängligt på svenskt teckenspråk. Vi ser ytterligare en anledning till behovet av nationell samordning för döva och regionala äldrevägledare som vi har nämnt i sammanfattningen och i 10.3.

## 15.6

### Källor för den nationella uppföljningen

SDR och SDP tillstyrker förslaget att säkerställa att undersökningar riktade till äldre personer ska vara tillgängliga på svenskt teckenspråk.

Allt för länge har äldre döva inte fått en rättmätig möjlighet att komma till tals angående deras syn på hur äldreomsorgen fungerar. Det har gjorts en undersökning av Birgitta Martinell som tidigare nämnts, men det behövs mycket mer.

### Avslutningsvis

Slutbetänkandet Läs mig! är gediget och innehåller ett flertal genomtänkta strategier inför framtida utmaningar för vård och omsorg för äldre personer. Vi saknar dock konkreta åtgärder till framför allt hur äldre döva ska få lika rättigheter och möjligheter till ett värdigt liv oavsett var hen bor. Så länge det ansvaret överlämnas till varje enskild kommun att avgöra, riskerar många äldre döva mötas av okunskap och inkompetens i fråga om korrekt information, rättmätiga alternativa boenden och förståelse om dövas historik, teckenspråk, kultur och identitet.

Därför ser vi SDR och SDP att följande punkter måste beaktas,

#### 1. Nationell samordning

Som SDR och SDP har konstaterat är kunskapen om döva äldres behov och förutsättningar väldigt begränsad bland kommunerna. Att kommunerna själva ska ta det ansvaret att öka kunskapen om döva äldre ser vi som osannolikt. Därför behövs en nationell samordning eller kompetenscentrum för döva som kan bistå med korrekt information och bemöta äldre dövas behov på deras villkor.

#### 2. Regionala äldrevägledare för döva

Utredningen konstaterar att äldre behöver i större grad kunna påverka sin egen livssituation. För att äldre döva ska få den möjligheten krävs regionala äldrevägledare som fungerar som brobyggare och informant mellan den äldre döve och olika serviceinstanser gällande vård och omsorg för äldre. Med rätt bemötande gällande kommunikation på svenskt teckenspråk och förståelse för äldre dövas bakgrund ökar sannolikheten för äldre döva att bli mer tillfreds med sin livssituation.

#### 3. Samverkan över kommungränserna

Vi har konstaterat i remissvaret hur utbudet av teckenspråkiga äldreboende ser ut. Vi har även konstaterat begränsningarna för äldre döva att träffa varandra på grund av olika tillämpningar av kommunala färdtjänstregler eller riksfärdtjänstlagen. Vi saknar konkreta åtgärder till hur samverkan mellan kommunerna kan garanteras för att säkerställa äldre dövas möjlighet att få plats på ett teckenspråkigt äldreboende oavsett var hen bor.

#### 4. Konkreta åtgärder till teckenspråkig personal för framtida kompetensförsörjning

Utredningen lyfter upp att det är önskvärt med språk- och kulturkompetens bland personal som riktar sig mot äldre döva. Det är vi helt ense om. Dock finns inga förslag på konkreta åtgärder till hur det ska säkerställas. Vi menar på att det är nödvändigt att ge stimulans och incitament till att döva och teckenspråkiga utbildar sig inom vård och omsorg för äldre personer.


Vänliga hälsningar

Sveriges Dövas Riksförbund



Åsa Henningsson  
Förbundsordförande

Sveriges Dövas Pensionärsförbund



Kerstin Kjellberg  
Ordförande